

¹Нурымбетов Т.Я., ¹Абишова А.У.,* ²Шеърлов Ж.

¹экономика ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

¹экономика ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

²экономика ғ.к., Қаракөл өсіру және шөлдерді Өзбекістан ҒЗИ,

«Экономика» бөлімінің меңгерушісі, Самарқанд, Өзбекістан

ДӘСТҮРЛІ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ НЕГІЗІ

Автор корреспондент: altuko07@mail.ru

Түйін. Мақалада ұлттық экономиканың негізгі дәстүрлі бағыттары ретінде қой, түйе, жылқы шаруашылықтарының тарихи кезеңдеріндегі даму ерекшеліктері зерттелген. Осы салалар халқымыздың негізгі табыс көзі болған, еңбегімен салт дәстүрін сақтауға, дамытуға, өмір бойы серік болған құндылықтар ретінде, олардың XVI ғасырдан бастап қазіргі жағдайға дейінгі даму, тоқырау және жандану жағдайлары талқыланған. Отандық ғалымдардың еңбектерінде және әлемдік ғалымдардың пікірлеріне, экономикасы көш бастап тұрған мемлекеттердің тәжірибесіне сүйене отырып, дәстүрлі экономиканың даму бағыттары болжамдалған. Ұлттық экономиканың осы салалары ауылдық елдің жұмыспен қамтудың олардың негізгі табыс көзі болғандықтан, бірінші нәубатты ұлттық құндылықтарымызды сақтап, одан ары қарай дамытудың негізі болатындығы туралы пікір білдірілген.

Кілт сөздер: дәстүрлі экономика, ұлттық құндылықтар, қой, түйе, жылқы шаруашылықтары, отбасылық ферма, шаруа қожалығы, шағын кәсіпорындар, әлеуметтік-өндірістік инфрақұрылымдар.

Мақаланың мазмұны жариялаудан алдын оқырмандарға келесі прологты таныстыру орынды деп санаймыз:

«Ойсылқара» келенің бұрасы екен,
Буралығын білдірген шудасы екен
«Жылқышы ата» үйірдің айғыры екен,
Құлындатып қысырақты байлық екен.
Зенгі баба сиырдың бұқасы екен,
Ет пен майға өн бойы тұтас екен.
«Шопан ата» қойлардың қошқары екен,
Егіздетіп жылда төл қосқан екен.
Қазақ бабам халқына қазына етіп,
Кең дастархан алдына тосқан екен,
Өсіріп ең байлықты деген атам,
«Береке мен бірлікті ұста берген» [1]

Кіріспе. Қазіргі жағдайда әлемде дәстүрлі экономиканың даму бағыттары үлкен сұранысқа ие. Сондықтан дамыған елдерде ежелгі дәуірден бастап сақтап қалынған дәстүрлі технологияларға, экологиялық таза өнімдерге ұсыныс артып барады. Пандемия жағдайында инвестицияларға деген ұсыныс төмендеп, аз мөлшерде қаржы талап ететеін өнімдерді өндіруге дәстүрлі экономиканы дамытуға көп көңіл бөлінбекте. Әрине осы жағдайда халықты жұмыспен қамту мәселесі де кең шешім табады. Сол себептен Қазақстан табиғи ресурстарға бай мемлекет ретінде дәстүрлі өнімдерді өндіруге тәжірибесі бар өлке болғандықтан, экономиканың осы бағыттарын дамытуға қауқарлы деп есептейміз.

Қазақстанның даму тарихына шолу жасап, табиғи ресурстарына кең, толық пайдаланып, осы саладан еңбек жетістіктерін даму бағыттарын белгілеп, дәстүрлі экономиканы мемлекетімізде даму бағыттарын негіздеген. Осы мақсаттарға жету жолында өлкеміздің тарихын, әлемдек елдердің даму тарихын, дәстүрлі экономиканы дамыту тұрғысынан терең зерттеу қажет. Қазақстанның ерекшеліктерін табиғи ресурстарын, пайдалану бағыттарын, еңбек ресурстарын тиімді пайдалану жолдарын, халықтың азық-түлікпен қамтамасыз етудің бағыттарын белгілеу. Сондай-ақ, дәстүрлі экономиканы дамыту, қазіргі ғылыми техникалық прогрессті тиімді, экологиялық қауіпсіздікті сақтау негізінде пайдаланудың өзекті жолдарын ұсыну. Келешекте Қазақстан аграрлық индустриялық мемлекет ретінде дәстүрлі экономиканы интенсивтік экономикамен үлесімді дамуын және ретттеуін зерттеу қажет. Осы бағытта Бразилия, Африка, Швейцария, Швеция, Орталық Азия, Қытай, Жапония, Оңтүстік Корея мемлекеттердің дәстүрлі

экономиканы дамыту бағыттарын талдау керек.

Теориялық талдау. Адам Смиттің мануфактура өнеркәсібін дамыту негізінде бастапқы экономиканың заңдарын зерттеуге іскерлік теориялық тұрғыдан назар аударылады. Еңбек кооперациясын оның даму бағыттары, құн заңы т.б. Давид Рикардоның абсолютті және қатынасты үстемдік туралы тұжырымдамалары осы дәстүрлі өнімдерді өндіруге және сыртқа сатуға негізделген [2].

Қазақстанда бұл мәселелер кемеңгер ақындарымыз Асан Қайғы, Базар Жырау, Абай, және т.б. ақындарымыздың іргелі деректі еңбектерінде негізделген. Сондай-ақ қазіргі дәуірде мәселені зерттеген Н.Э.Масанов, Ж.Б.Абылханұлы, Г.С.Берешова еңбектері тиімді бағыттарды зерттеуді қажет етеді. Отандық экономикада интенсивті технологияларды қолдау, өнеркәсіптік өнімге өтуге, экономиканы дамытуға бағытталған қазақтың тұңғыш академигі Қ.Сатпаевтың, ауыл шаруашылықты дәстүрлі экономиканың негізгі бағыттарын зерттеген Г.А.Калиевтің тағы басқа ғалымдардың еңбектері теориялық тұрғыдан экологиялық ресурстардан өнімді пайдалану бағыттарын зерттеуді талап етеді. Әлемдік экономиканы дамыту, зерттеу нәтижесінде абсолютті артықшылықтың, қатынасты артықшылықтың қазіргі даму бағыттары, экспорт импорттың дамытудың негізгі бағыттары өзгерді. Азық-түлік қауіпсіздігіне жалпы өнімнің өнеркәсіп өнімдері залалсыздығына негізделінді. Сондай-ақ теориялық тұрғыдан инвестицияларды пайдалану бағыттары негізінде қажет етіледі. Елдің экологиялық жағдайын анықтау қажеттіліктері үшін тек экологиялық таза өнімдерді пайдалану қажет.

Өрине дәстүрлі экономика табиғи ресурстарды кең пайдалануды, еңбек процестерін ежелгі өнім таза технологиясын қолдануға, абсолютті үстемдік тиімді өнімдерді пайдалануға, халықты жұмыспен қамтуға, олардың табысын арттыруға негізделеді деп есептейміз.

Жалпы дәстүрлі экономиканы дамыту ғылыми таза экологиялық технологияларға негізделу қажет. Инвестициялар бірінші кезеңде дәстүрлі экономиканы дамытуға ресурстар бар өлкелерге тартылу қажет. Осы тұрғыдан Швеция және басқа елдердің тәжірибесін қолдану керек.

Тәжірибелік бөлім. Негізінде біздің тарихымызда ежелгі дәуірден дамыған қазіргі жағдайда белгілі өңірде сақталған өлкелердің экономикасын зерттеуге мән беріледі. Әлбетте Қазақстанда елтірі жеткізілген, шұбат, өте дәмді ет өнімдері, сүтпен жасалған түрлі өнімдер өндірілген, киіз, кілем тағы басқа тұрмыстық заттарда өнеркәсіптік шикізаттарда өндірісті өнімдердің ерекшеліктерін талдау қажет.

Асан Қайғы айтқандай «Ай, жиделібайсын, артыма бөктеріп кетер едім эттен ат көтере алмайды ау,» сырға барғанда: «басы байтақ, аяғы тайпақ қоныс екен. Қара тауды жайласам, сырдың бойын қыстасам, қоңыс болуға сонда ғана дұрыс екен». Ертіс бойын көргенде: «Сиырдың мүйізі, доңыздың құлағы шығып тұрған жер» деген екен. Терісаққанды көргенде: «Сарыарқаның тұздығы», Жеті қоңырда: «Сарыарқаның маусымы», Нұрана: «Алты күнде ат семіртіп мінітін жер», «Есілдің жары мен суы бірдей, жарылысы мен байы бірдей», аттың төгеліндей Жаланаһ, сені алдыма өңгерейімбе, артыма бөктерейімбе, қай жарама тартайын[3].

Асан Қайғы халқының болашағын ойлаған кемеңгер ақын. Оның мақсаты барлықтарымыздың мақсатымыз, қазақ халқын іргелі ел қылмақ болды. Сондықтан біздің тұжырымымыз Базар Жыраудың сөзімен негізделеді. Сол Асан Қайғы айтқан «Құт жерлерде аман есен жарқын өмір сүріндер! Береке бірлікте, бірлік отын сөндірменіздер. Жер мен ел егіз.» [4].

Нәтиже мен талқылау. Еліміздің табиғи жағдайы дәстүрлі экономиканың даму бағыттарын белгілейді. Қазақстан жерінің 90% жуығы шөл, құм аймақтар, сондықтан көшпелі мал шаруашылығы экономиканың негізі болып қалыптасты. Сонымен бірге, көптеген қазақ халқының табыс көзі, өмір сүрудің негізі болды. Оның негізі мал шаруашылығы, жыл бойы табиғи жайлауларда бағып ұстау болды. Халықтың шаруа қожалықтарында көптеген жылқы, түйе, ірі қара мал ұсталды. Қой, жылқы, түйе шаруашылықтары құрады. Жалпы малдың үлесінде 72% қой шаруашылығы құрады. Жылқы және түйе шаруашылығына тиісті 13% - 9% құрады. Өмірімізде Н.Э. Масановтың мәліметі бойынша революцияға дейін Қазақстан аймағында 18-18,5 млн. бас қой, 4 млн. бас жылқы, 4 млн. бас ірі қара мал, 3-3,5 млн. бас ешкі, 1 млн. бас түйе болған [5].

Қой шаруашылығы Қазақстанда ең ірі жетекші саласы болған. Бұл сала тарихта келесі өңірлерде орналасқан, Оңтүстік Шығыс, Оңтүстік Батыста жайласқан. Негізінде бұл Маңғыстау, Атырау, Урал, Ақмола, Талдықорған, Қызылорда, Түркістан облысы. Түйелер Атырау, Маңғыстау, Қызылорда, Түркістан облыстарында жайласқан.

Жалпы экономикада қой, жылқы, түйе шаруашылықтары үлесімді дамиды. Қазақстанда мал шаруашылығында 2019 жылғы мәліметі бойынша 19 млн. қой ешкі болған. Бірақ бұл көрсеткіш өткен ғасырдың 80-90 жылдары 37 млн. жетті.

Кесте 1. Қазақстанда мал санынң көрсеткіштері 2019ж.

	Жылқы	Түйе	Қой ешкі
Акмолинская	692,8	0,1	189,5
Актюбинская	1487,9	18,8	126,1
Алматинская	4667,3	8,6	327,7
Атырауская	700,7	34,3	78,4
Западного Казахстана	1428,9	2,3	180,5
Жамбылская	3496,3	7,6	127,9
Карагандинская	1337,2	1,7	326,3
Костанайская	529,5	0,3	116,6
Кзыл-ординская	787,2	52,1	139,3
Мангистауская	579,4	78,4	107,6
Павлодарская	713,4	0,1	160,2
Северный Казахстан	576,1	0,0	118,4
Туркестанская	5232,1	32,0	324,1
Восточно-Казахстанская	2196,3	0,6	364,5
Примечание:по данным ИА «Казах-Зерно» [7]			

Қой ешкінің саны негізінде Қызылорда, Түркістан, Атырау, Урал, Алматы облыстарында төмендеген. Жылқы саны 2 есе, түйе 4 есе төмендеген. Оның себебі - джут түрінде қайталанатын жеке табиғи апаттар, қатты қыстар және т.б., сонымен қатар ұжымдастырудағы қателіктер, XX ғасырдың 60-90 жылдарында осы салаларды дамытуға жеткіліксіз инвестициялар. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін бұл салалардың қайта жандануы байқалады. Тәуелсіздік жылдары дәстүрлі салалардың барлығында мал басы көбейді, ал 2019 жылға қарай бұл салалардың даму көрсеткіштері тұрақталды және 2020 жылы кейбір тенденциялар мен олардың өсуі байқалады.

Қой-ешкі өсіруді дамытудың негізгі аймақтары - Атырау, Маңғыстау, Джембул, Қызыл-Орда, Түркістан облыстары. Республикадағы қой мен ешкінің жартысынан көбі осы аудандарға орналастырылған. 90-шы жылдарға дейін XX ғасырдың өзінде бұл аймақтар қаракөл қой шаруашылығын дамытудың негізгі аймақтары болды.

Сол жылдары Қазақстанда 5 миллионнан астам бас қаракөл қойлары болған. Қазір олардың малы 1 миллион бастан аспайды. Қаракөл тұқымы қойлардың ең үнемді және тиімді тұқымы болғанымен, оларды ұстау құны 1 қойға басқа қой тұқымдарымен салыстырғанда 12,3% төмен, өзіндік құны 1 ц. басқа қой тұқымдарымен салыстырғанда жүн мен 1 центнер қой еті сәйкесінше 7-22% төмен. Бұл қойдың қаракөл тұқымының жыл бойғы жайылымына байланысты. Сатып алынған жем мөлшерінің жартысына жуығы оларды күтіп ұстауға жылына жұмсалады.

Бұрынғы одақтас республикалардың ішінде Қазақстан қой саны мен қаракөл өсіру бойынша жетекші орынға ие болды. Республикада экспортқа бағалы шикізат беретін қаракөл қойларының жоғары өнімді 20-дан астам зауыттық түрлері өсірілді.

Сол жылдары Қазақстанда қауракульді дамыту үшін ғылыми-өндірістік инфрақұрылым құрылды. Шымкентте астрахан зауыты мен қазақстандық астрахан өсіру ғылыми-зерттеу зауыты жұмыс істеді. Республикада бағалы экспорттық тауар болып саналатын кең желді желілер өндірісі жолға қойылды. Шаруашылықта бордақылау бөлімшелері ойдағыдай жұмыс істеді, олар қаракөл қойларын бордақылаумен және өнеркәсіптік негізде жайық өсірумен айналысады.

Өзбекстанның тәжірибесі бойынша Қазақстанда медициналық мақсаттағы сарысу өндірісі басталды, ол малға дайындалғаннан 10 есе артық бағаланды. Шығындар тұрғысынан бұл өнімдер әлдеқайда арзан болды. Қаракөл қойларынан алынған жүн дөрекі жүн маталар, шинель мата, кілемшелер мен кілемдер дайындауға пайдаланылды.

Сол жылдардағы мемлекеттік сатып алуларда қаракөл жүні 10% -дан асты, қаракөл қойының еті ерекше экологиялық тазалығымен және жоғары талғамымен ерекшеленеді, сондықтан ол дұрыс тамақтанудың маңызды көздерінің бірі болды. Елдің ет балансында қаракөл қойының үлесі 10% -дан асты. Қаракөл қозыларын союдан алынған қойдың мұндай саудалары сүт өндірісінде, әсіресе ірімшік жасауда кеңінен қолданылды. Медицинада АМОБИН дәрілік препараты осындай қозылардан жасалған, ол медицинада асқазан-ішек ауруларын емдеуге өте құнды препарат ретінде

қолданылған. Қаракөл қойларын союдан алынған қой терілері тон және былғарыдан жасалған бұйымдар өндірісі үшін маңызды шикізат болды. Шымкентте, Джамбулда және Қазақстанның басқа қалаларында қаракөл қойларынан алынған тон және басқа былғары бұйымдарын тігетін шеберханалар құрылды. Қазақстан жыл сайын шамамен 0,5-1 миллион қаракөл терісін пайдаланды, сондықтан орташа бағасы 10-15 доллар. Халықаралық аукциондарда 1 дана үшін брейктайл үшін олар 25-30 доллар төледі. Дәл осындай сурет басқа қой тұқымдары үшін де байқалады. Республикада ет балансында қой етінің үлесі 15-20% -ға дейін төмендеді, жүн өндірісі де 30-40% -ға төмендеді. Республикада қой мен ешкінің саны ХХ ғасырдың 90-жылдарына дейін 30 миллион бастан асқанын атап өткен жөн. Дәстүрлі шаруашылықтың, әсіресе қой мен ешкі өсірудің тиімділігін арттыру үшін олардың мал басын едәуір көбейту керек. Жалпы, Д.Қонаев пен Н.Назарбаевтың қой-ешкі санын 50 миллионға дейін көбейтуді ұсынған саясаткерлердің сөзіне назар аударған жөн.

Біздің ойымызша, қой шаруашылығының дамуын қалпына келтіріп, қой тұқымын 35-40 миллион басқа дейін жеткізу керек, және бұл үшін Қазақстанда бірнеше ғасырлар бойы қой өсірумен айналысқан қажетті жағдайлар, жоғары өнімді жайылымдар және ауылдық жерлердің еңбек ресурстары бар.

Академик Г.А.Қалиевтің пікірінше, тиімділік дәстүрлі экономика салалары - түйе өсіру және жылқы өсіру салаларымен үйлеседі. Оның үстіне жылқы мен түйе - бұл жұмыс күші, көлік құралы. Олардың табиғи тіршілік ету ортасы - шөл және жартылай шөл, ал Қазақстан халқы бұл жануарларды өсіру тәжірибесіне бай. Осы дәстүрлі өндірістер негізінде халықтық қолөнерді дамыту, тон, кілем, экономикалық таза өнімдер, қымыз, шұбат, саумал және т.б. шығаратын шағын кәсіпорындар құру қажет.

Осы мақсаттар үшін республикада дәстүрлі салалардың бірлестіктерін, субсидиялауды, жеңілдетілген несиелер беруді және т.б. көздейтін экономикалық жағдайларды құру қажет. Мүмкін, тау-кен өнеркәсібі Атырау, Маңғыстау, Ақтөбе, Орал, Қызыл-Орда облыстарында конгломерат корпорацияларын құру, инвестициямен айналысатын тігінен интеграцияланған корпорацияларды құру, осы салаларды дамыту, қой, ешкі және түйе өсіру өнімдерін өндеуге арналған инновациялық құрылымдар салу үшін дамыған шығар. Сондай-ақ нарықтық негізде құрылымдарды аутсорсингке беру.

2022-2026 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында түйе шаруашылығын дамыту тұжырымдамасына сәйкес, Қазақстан ғалымдары Алибаев Р.Р. және басқалары, біздің елдегі түйе саны 2026 жылға қарай 299,5 мың басқа жетеді немесе 30 пайыздан асады.

Атырау, Қызыл-Орда, Маңғыстау, Түркістан, Ақтөбе, Алматы және Джамбыл облыстары түйелердің жалпы санының 90% -дан астамы шоғырланған түйелердің тұрақты дамуының негізгі аймақтары болып қала береді. Түйелердің жалпы санының 60% -дан астамы Атырау, Маңғыстау, Ақтөбе және Батыс Қазақстан облыстарының тау-кен өндірісі аймағында шоғырланған болады. Дәл осы жерлерде қой өнімдерін өңдейтін және шұбат өндіретін цехтар құрылады. Бұл бизнесті акционерлер негізінде құруға болады. Негізгі акционерлер - мұнай саласының мамандары, корпорациялар және осы аймақтардың тұрғындары. Мұнай өндіретін корпорацияның құрамында түйе шаруашылығын дамытуға, өнімді қайта өндеуге және түйе өсіруге арналған цехтар құруға болады. Америкадағы ірі корпорацияларда мал шаруашылығын дамытудың үлгісіне сүйене отырып, 1916 жылы Қазақстан территориясында 4,6 млн жылқы болған. Тек 2019 жылдың өзінде жылқылардың саны 2,9 миллион басқа жетті. Бұл соңғы 20 жылда жылқы саны қосымша 1 миллион басқа көбейгенін ескерсек, бұл үлкен жетістік. Республикада жылқы шаруашылығын дамытудың арнайы бағдарламасы қабылданды. Ғалым М.Нұрушевтің пікірінше, біздің елде 2030 жылға қарай жылқы санын 4,5 миллионға дейін қалпына келтірудің нақты мүмкіндіктері бар [6].

Шығыс Қазақстан, Түркістан, Қарағанды, Алматы облыстары жылқы өсірудің перспективалы аймақтары болып қала береді, онда жылқылардың 50 пайызға жуығы орналастырылатын болады. Отбасылық фермаларда Америка мен Австралияның тәжірибесі бойынша жылқы шаруашылығын дамыту қажет. Қазіргі кезде жылқылардың 48 % халықтың жеке үй шаруашылығында, ал отбасылық фермаларда шамамен сол сияқты. Жылқы шаруашылығының дамуы қой және түйе шаруашылығымен ұштасады. Мұндай интеграция Маңғышлақ, Атырау, Қызылорда, Түркістан облыстарында қолайлы. Алматы, Қарағанды, Ақтөбе облыстарының аймағында спорттық жылқы шаруашылығын дамытқан жөн. Болашақта жылқы шаруашылығын дамыту осы аймақтардың тұрғындары үшін халықтық қолөнерді жандандыруға жағдай жасайды [7].

Жалпы, дәстүрлі салалардың дамуы болашақта осы салалардың өндірісін екі есеге арттыруға

мүмкіндік береді. 0,5 миллионға жуық жұмысшыны жұмыспен қамтуға мүмкіндік жасалады. Осы салаларды дамытуға арналған инвестициялар жайылымдарды дамытуға, сумен жабдықтауға, әлеуметтік және өндірістік инфрақұрылым құруға бағытталады, 10 млрд. инвестицияларды қаржыландырудың негізгі көздері - мамандандырылған мемлекеттік бағдарламалар, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар мен құрамалардың қаражаттары, сондай-ақ халықтың табыстары.

Қорытындылар. Дәстүрлі экономиканы дамыту Қазақстанға келешекте көптеген мүмкіншіліктер береді. Біздің пікірімізше, Қазақстан ауылшаруашылығында дәстүрлі экономика салаларына қой, түйе жылқы шаруашылықтары кіреді. Келешекте ауыл проблемасын шешетін аймақтарда тұрғындарды жұмыспен қамтитын, олардың табыс көзі, және ұлттық дәстүрлерімізді дамытудың негізгі көзі. Еліміздің ауылды жерлерінде 500000 тұрғын жұмыспен қамтылу мүмкін. Ол үшін жалпы қой, ешкі саны республикада 35-37 млн., түйелердің саны 700000, жылқы саны 4,5 млн. жету қажет.

Қазақ елінің ауылды жерлерінде қымыз, қымыран, шұбат өндіретін микрофирмалар құру керек. Сондай-ақ қаракөл өңдейтін, кілем тігетін, киіз басатын, қазы-қарта дайындайтын мини-цехтер, шағын кәсіпорындарды ұйымдастыру қажет. Осы салаларға кететін негізгі инвестициялар біздің шамамыз бойынша 10 млрд. теңгеден астам болады. Оның қаржыланатын көздері: мемлекеттік бағдарламалар, төмен пайыздағы несиелер, субсидиялар, ауыл халқының жинағы т.б.

Біздің пікірімізше, мұнай өңдейтін өңірлерде Атырау, Маңғыстау Қызылорда, Түркістан, Урал облыстарында шағын кәсіпорындар, яғни дәстүрлі экономика өнімдерін қайта өңдейтін, олардан дайын өнім жасайтын микрофирмаларды, шағын кәсіпорындарды солармен серіктестік негізінде құру қажет. Ірі корпорациялар сол өңірлердің ауылды жерлерінде әлеуметтік өндірістік инфрақұрылымдарға көмектесуі қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Адамбаев Б., Жарқынбекова Т. (құраст.) Ел аузынан: Шешендік сөздер, ақындық толғамдар, аңыз әңгімелер. Алматы жазушы 1989, 298 бет.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов // Антология экономической классики. Т.1. М.: Эконом-Ключ, 1993. С. 338 https://studme.org/51251/ekonomika/teoriya_absolyutnyh_preimuschestv_smita_teoriya_sravnitelnyh_pr_eimuschestv_rikardo
3. Ел аузынан 1989ж. 344 бет.
4. Бұқар жырау шығармаларындағы ел бірлігі туралы шығарма. 354-355 беттер.
5. Масанов Н.Э. и др. История Казахстана: народ и культура. Алматы: Дайк-Пресс, 2000. 608 с
6. Нурушев М.Ж., Нурушева Г.М. Состояние и пути интенсификации коневодства Казахстана. Вестник оренбургского государственного университета. 2005г <https://cyberleninka.ru/article/n/sostoyanie-i-puti-intensifikatsii-konevodstva-kazahstana/viewer>
7. Баймуханов А. Проблемы развития верблюдоводства в Казахстане. Алма-ата: Кайнар, 1981.

Аннотация: В статье изучены особенности развития овцеводства, верблюдоводства, коневодства на исторических этапах как основных традиционных направлений национальной экономики. Эти сферы были основным источником дохода нашего народа, способствовали сохранению, развитию традиций, служили спутниками на протяжении всей жизни, обсуждались условия их развития, стагнации и возрождения, начиная с XVI-х годов и до настоящего времени. Исходя из трудов отечественных ученых и мнений мировых ученых, опыта стран с лидирующей экономикой, прогнозируются направления развития традиционной экономики. Высказано мнение о том, что эти отрасли национальной экономики станут основой для дальнейшего развития и сохранения национальных ценностей первой беды, поскольку занятость сельской страны является их основным источником дохода.

Ключевые слова: традиционная экономика, национальные ценности, овцеводство, верблюдоводство, коневодство, семейная ферма, крестьянское хозяйство, малые предприятия, социально-производственная инфраструктура.

Abstract. The article examines the peculiarities of the development of sheep, camels, and horse breeding in historical periods as the main traditional directions of the national economy. These spheres were the main source of income of our people, the preservation and development of labor traditions, as life-long companion values, the conditions of their development, stagnation and revival from the XVI

century to the present. Based on the works of domestic scientists and the opinions of World Scientists, the experience of leading countries in the economy, the directions of development of the traditional economy are predicted. It is expressed that these sectors of the national economy will serve as the basis for the preservation and further development of our first noble national values, since rural employment is their main source of income.

Keywords: traditional economy, national values, sheep, camel, horse breeding, family farm, peasant farm, small enterprises, social and industrial infrastructure.